

Competentiegericht onderwijs in vmbo en mbo groen 'En nu doorzetten'

De adviesgroep Groen van CPS is initiatiefnemer van landelijke projecten waarin docenten en beleidsmakers competentiegericht onderwijs vorm en inhoud geven. Drie consultants over hun ervaringen in het veld en praktische inzichten.

“Nu de invoering van competentiegericht onderwijs in het mbo vertraging oploopt, krijgt het minder aandacht op de scholen. De commotie erover in de Tweede Kamer en in de landelijke media is niet bevorderlijk geweest voor een krachtige ontwikkeling.” Dat zegt Cees de Jong, managing consultant van CPS onderwijsontwikkeling en advies. In het mbo zou de invoering van competentiegericht onderwijs een heel eind op streek moeten zijn. Zie kader *Verplicht*? En inmiddels is bijna de helft van de vmbo groen-opleidingen bezig met het opzetten van competentiegericht onderwijs (cgo). Volgens De Jong is een gedeelte van deze scholen al vergevorderd en haalt het mbo zelfs in. Maar, als cgo

niet goed wordt doorgezet op de mbo-opleidingen, heeft dat volgens hem een remmende invloed op de ontwikkelingen in de hele beroepskolom en op het vmbo in het bijzonder. “Het zou jammer zijn als groen vmbo deze voorsprong in onderwijsontwikkeling verliest.”

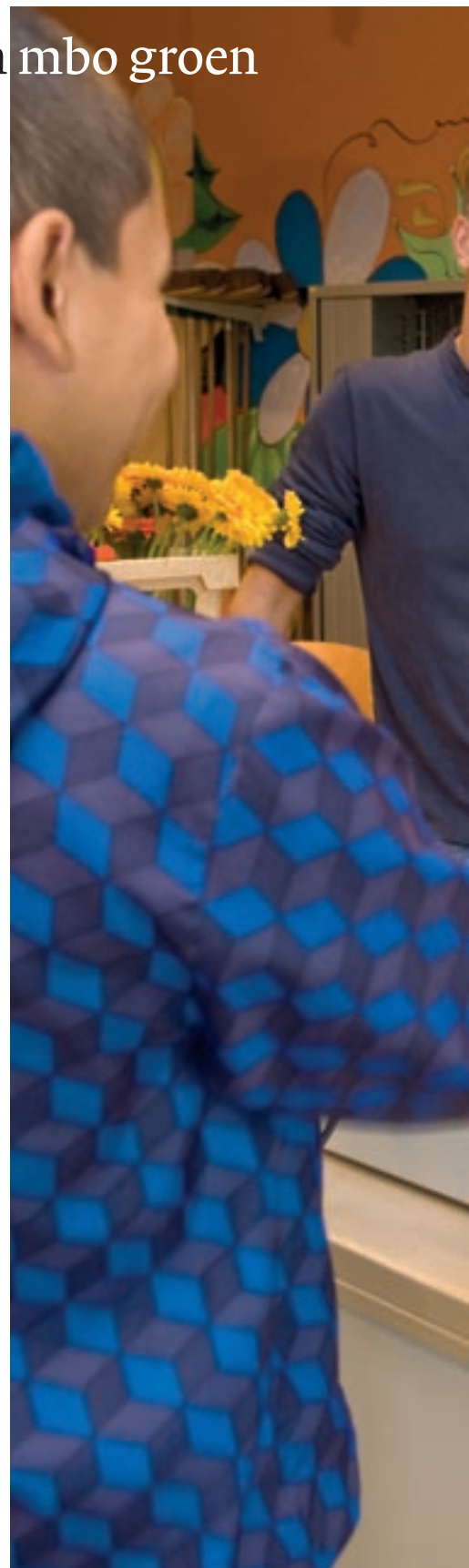
Ruimte

Waarom doorzetten? Omdat de behoefte aan competentiegericht beroeps-onderwijs is ontstaan vanuit de beroepspraktijk, om de aansluiting van dit onderwijs op de beroepsuitoefening en maatschappij te verbeteren, en vanuit de roep om professioneler en aantrekkelijker beroeps-onderwijs. “Het gaat over de combinatie van houding, kennis en vaardigheden in het hier en nu. Het onderwijs wordt persoonlijker, dat bevordert de motivatie van leerlingen. Dat is belangrijk, vindt Karen van den Broek, senior consultant. “Een nieuwe leerling-tool om de eigen ontwikkeling van competenties te meten maakt bewust van eigen algemene en vakgerichte ontwikkeling. Waar sta ik nu? Hoe kan ik beter worden?”

Van den Broek zegt dat een school bij het maken van een leercyclus ruimte kan inzetten om het onderwijs aantrekkelijker te maken voor leerlingen. “Als je tachtig procent van de leeractiviteiten per week vastlegt, houd je twintig procent vrij om leerlingen maatwerk te laten verrichten. Dan kiezen zij samen met hun coach die activiteiten waarmee ze bepaalde competenties verder ontwikkelen, eventueel al met het oog op de vervolgopleiding.” Het inzichtelijk maken van de ontwik-

Verplicht ?

Voor het vmbo is er van wettelijke verplichtingen (nog) geen sprake. Over de invoering van de competentiegerichte kwalificatiestructuur op het mbo staat op www.minocw.nl (12-11-09): Op dit moment wordt gewerkt aan een wetsvoorstel dat de competentiegerichte kwalificatiestructuur in de wet verankert. Dit wetsvoorstel wordt begin 2010 aan de Tweede Kamer aangeboden. In het overgangsjaar 2010-2011 maken scholen daarom wettechnisch nog gebruik van de experimenteerperiode voor cgo. (...) De scholen zijn formeel wettelijk verplicht per 1 augustus 2011 alle eerstejaars in het mbo op te leiden volgens de competentiegerichte kwalificatie-eisen.

Een eerste stap is competenties 'als een kam' door de opleiding halen, en kijken in welke onderdelen, bij welke leeractiviteiten ze aan de orde komen.

Hulpinstrumenten

- Matrix De Groene Werkplek. Instrument waarmee een school op alle organisatie-niveaus kan kijken hoever zij is in de ontwikkeling van cgo en vervolgstappen kan plannen.
- Hoe van de huidige stap naar de volgende? Wil je richting cgo dan maak je ontwikkelingsstappen, net als de leerling. Een nieuw instrument voor het vmbo komt in voorjaar 2010 uit bij CPS.
- Verwervingsstappen bij competenties van leerlingen vmbo groen, voor docenten (competentielijnen voor leerwegen B, K en GT).
- Leerlingtool (rubrieksbeoordeling, gedragslijnen) voor leerlingen vmbo groen (B, K, GT).
- 4Cyourway, eenduidige gedragsomschrijvingen rond 25 SHL competenties voor vmbo tot en met wo.

De kenmerken

- 1) Leerlingen werken aan opdrachten waarbij kennis, vaardigheden, houding en persoonlijkheidsontwikkeling in samenhang worden geleerd, en beoordeeld.
- 2) Leeractiviteiten vinden plaats in reële situaties of situaties die aan de beroepspraktijk ontleend zijn.
- 3) De rol van de docent is veelzijdig.
- 4) Veel actief en samenwerkend leren.

keling van de competenties van leerlingen, heeft betekenis voor de doorgaande leerlijnen. Daarom moeten competenties regelmatig worden gemeten. Het groene mbo heeft al ervaring opgedaan met het meten en beoordelen van gedrag, door middel van SHL-competenties*, net als het groene vmbo. De projecten 4Cyourway en De Groene Werkplek leverden hulpinstrumenten hiervoor op, voor docenten en leerlingen. Beide bestaan uit zogenaamde verwervingsstappen die concreet gedrag beschrijven op diverse niveaus. Cees de Jong: "Als de leerlingen niet aan de slag gaan met competenties voeren we cgo voor niets in."

Metten

Bij competenties gaat het dus om kennis x vaardigheden x houding in de juiste context, die je expliciet en objectief meet. Dán is het pas competentiegericht onderwijs. "Zoveel mogelijk objectief beoordelen of waarderen van competenties blijkt in de praktijk niet eenvoudig", zegt consultant Susan Potiek, betrokken bij Gereedschapskist-beoordelen.nl en assessorentrainer. "Het vraagt ondermeer duidelijke gedragscriteria,

een transparante procedure en herhaalbaarheid. Het is belangrijk dat docenten zich hierin bekwamen. Een training kan inzicht geven in de taken en competenties als beoordelaar."

Potiek raadt scholen aan niet alles tegelijk aan te pakken. "Je kunt beter starten met goed meten van één competentie en daar ervaring mee opdoen. Vervolgens bouw je het geleidelijk uit. Competenties van docenten op dezelfde manier meten als die van de leerlingen werkt ook heel goed. We vergeten soms dat docenten op dezelfde manier leren."

Niet iets erbij

Het ontwikkelen van competentiegericht onderwijs is niet iets dat je er zomaar bijdoet, benadrukt Karen van den Broek. Op deze manier opleiden is een proces dat hoort aan te sluiten bij de ontwikkeling van de school, in tempo en in omvang. Van tevoren een visie vormen is nodig. "Daarbij houd je zaken tegen het licht als welke onderdelen van de organisatie cgo beïnvloeden, of je al ten dele competentiegericht werkt en in welke fase je zit."

Het onderwijskundig leiderschap van teamleiders is hierbij waardevol, zegt

Karen van den Broek

Cees de Jong

Susan Potiek

Van den Broek. “Zij willen iets bereiken met docententeams. Vragen zijn dan: Hoe krijg ik docenten in beweging? Zitten we op één lijn? Hoe organiseer ik kennis delen? Hoe sluiten we aan bij ontwikkelingen van de afdeling?” Voor een gedragen teamvisie is het proces eveneens belangrijk. Waarbij je er volgens haar op moet letten de goede dingen te behouden. “Zaken die je in de organisatie hebt opgebouwd en ontwikkeld en waar iedereen trots op is. Maak samen met bedrijven en docenten een onderwijsmodel en betrek ze er niet pas later bij. Zo voorkom je misverstanden.” Een recente inventarisatie van CPS onder groene scholen laat zien dat er koplopers en volgers zijn. Karen van den Broek vertelt dat koplopers scholen herkenbaar zijn aan het sterke algemeen en onderwijskundig leiderschap. Door de goede verbinding tussen leiding en docenten ontwikkelt zo’n school zich volop. Dit geldt ook voor scholen die ervaring opdoen met competentiegericht leren onder aanvoering van een paar sterke docenten, gesteund door hun leidinggevenden. Bij de volgers, de grootste groep scholen, ontbreekt een duidelijk beeld over de betekenis van cgo voor de leerling, de school en het onderwijs. Dat vertraagt de ontwikkeling van deze vorm van onderwijs.

Kammen

Scholen en docenten zijn vaak erg gericht op het plannen van de leeractiviteiten. “Wat zo’n school kan doen is de competenties ‘als een kam’ door de opleiding halen”, zegt Cees de Jong. “Voldoen de onderdelen aan alle competenties? Waar kan ik voor deze competentie een plek vinden? Ook de leermiddelen kun je zo kammen. Die koppel je aan competenties om het daarmee overzichtelijk en werkbaar te houden.” Ook in niet-geplande situaties worden competenties zichtbaar. Een voorbeeld uit de praktijk. Elsa, jaar 2 vmo, ziet op school dat één konijnenhok erg vies is en dat het water op is. Konijnenhokken schoonmaken is niet haar taak. Welke actie ze ook onderneemt in zichtbaar gedrag, het zegt iets over haar competenties op het gebied van beslissen en activiteiten initiëren, samenwerken en over-

leggen, vakdeskundigheid toepassen, ethisch handelen, enzovoort. Susan Potiek licht toe: “Dit is een voorbeeld van een echte leersituatie op school, waarin Elsa competenties laat zien. Wanneer de docent deze situatie met haar op een ontwikkelingsgerichte manier bespreekt, kan zij dit als bewijs opnemen in haar portfolio. Wanneer zo’n situatie onbenut blijft door docenten, is dat een teken dat de echte stap naar cgo nog niet is gemaakt.”

Ook hieruit blijkt dat cgo een veelzijdige rol vraagt van de docent, meer dan alleen op het cognitieve en op vaardigheden gericht. Een rol die hij kan leren. Zoals vragen stellen om een leerling te laten vertellen en reflecteren. Externe ondersteuning kan hierbij helpen. Karen van den Broek: “Uit ons onderzoek onder deelnemers van het project Ruggengraat bleek dat scholen die zijn begeleid makkelijker de échte stap naar cgo maken.”

Verder kun je als docent oefenen, zodat je weet waarover competenties gaan, zeggen de CPS’ers. “Om je dit geheel eigen te maken heb je echt wel een paar jaar nodig.” Daarnaast zijn er diverse hulpinstrumenten om de invoering van cgo te vergemakkelijken, veelal in de vorm van een matrix. Hulpmiddelen voor het management, voor de docent en voor de leerling. Om te kijken waar zij staan in de ontwikkeling, om zichzelf of elkaar te kunnen beoordelen. □

* Eerdere artikelen over dit onderwerp verschenen in nr. 7-2008, nr. 7 en nr. 10-2009, met o.a. meer info over de genoemde hulpinstrumenten en projecten. Zie het archief van het vakblad op www.groenonderwijs.nl. Zie www.cps.nl of stuur een mail aan c.dejong@cps.nl voor toegang tot de diverse hulpmiddelen.

** SHL competenties zijn algemene, internationaal geldende competenties die worden gehanteerd voor examenprogramma’s.